

עלון זגלמביה זאגלעמביער צייטונג

מידעון מס' 34 ניסן תשע"ד – אפריל 2014
Zagłębie (Zaglembie) Newsletter April 2014



ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה
Zagłębie World Organization



חג פסח שמח וכשר לכל בית ישראל
Happy and Kosher Passover !



נטיעות ט"ו בשבט ביד הזיכרון במודיעין
Tu BeShvat planting at Yad Hazikaron in Modiin

Będzin
Sosnowiec
Dąbrowa Gornica
Zawiercie
Czeladź
Slawków
Wolbrom
Chrzanów
Dańdówka
Golonóg
Grodziec
Kazimierz
Klimontów
Ksawera
Kromolów
Łagisza
Maczki
Milowice
Modrzejów
Niemce
Niwka
Olkusz
Oświęcim
Piaski
Proąbka
Siewierz
Strzemieszyce
Trzebinia
Wojkowice
Zagórze
Ząbkowice

ארגון יוצאי זגלמביה – רח' פרישמן 23 תל-אביב, טל: 03-5270919
Zagłębie (Zaglembie) World Organization - 23 Frishman St, Tel-Aviv, Tel: 03-5270919
www.zaglembie.org

חברי וידידי יוצאי זגלמביה בארץ ובעולם.

נשף חנוכה המסורתי התקיים השנה בבית ציוני אמריקה בתל אביב.

נשף זה הוא אחד משש ההתכנסויות אותן מקיים הארגון מידי שנה:

- עזרת יום השואה ביד הזכרון שלנו במודיעין.
- יארצייט אותו אנו מקיימים בתשעה באב ליד המצבה של יהודי זגלמביה בבית הקברות בנחלת יצחק, מאחר ובתאריך זה, בתחילת אוגוסט 1943, הוחל בחיסולן הסופי של גטאות שרודולה וקמיונקה.
- התכנסות לקראת ראש השנה להרמת כוסית, איחולים ודיווח.
- התכנסות לקראת פסח להרמת כוסית, איחולים ודיווח.
- נשף חנוכה.
- נטיעות ט"ו בשבט בעיר קדושי זגלמביה בו נמצא יד הזכרון שלנו יחד עם ילדינו, נכדינו ונינינו.

נשף חנוכה של יוצאי זגלמביה הוא מוסד ותיק. אני הוזמנתי אליו בפעם הראשונה ע"י אשר פישל ז"ל, איש צ'לדז' שבא ארצה לפני המלחמה. דומני שזה היה בשנת 1954. הנשף התקיים במלון "נורדאו פלזה" בנוכחות מאות יהודי זגלמביה, ותיקים וחדשים שהגיעו ארצה אחרי המלחמה. מאז ועד היום אנו מקיימים נשף זה באולמות שונים. משך כחמש עשרה שנים קיימנו אותו באולמי "רסיטל" וכיום אנו מחפשים מקום שיתאים לנו ושם "נשתקע", כדי שנוכל להמשיך את המסורת הנהדרת הזו של נשפי חנוכה, הנמשכת ששים שנים.

ולכולכם ידידי יוצאי זגלמביה בני כל הדורות, בארץ ובעולם, חג פסח כשר ושמח.

אפרהט גרין, יו"ר הארגון

ט"ו בשבט TuBeshvat



חנוכה Hanukkah



לזכרם

מוניק סטבסקי ז"ל

לאחרונה הלך לעולמו, בציריך שבשווייץ, מוניק סטבסקי, והוא בן 87 שנים.

את מוניק הכרתי מילדות. שנינו מצ'לדז' (Czeladź), בה כל היהודים הכירו זה את זה. בתקופת המלחמה היה מוניק במחנות עבודה וריכוז שונים. לאחר סיומה הוא נשאר באירופה ועשה חיל בעסקיו. בישראל הוא היה מבקר לעתים מזומנות.

ב-1987 ביקר מוניק בצ'לדז' ויצא לבית הקברות כדי לעלות לקבר אמו. הוא מצא את בית הקברות פרוץ, לא מגודר, מצבות רבות שבורות ועזובה רבה במקום. הוא החליט לשפץ את בית הקברות. יזם ובצע הכל על חשבוננו. סביב בית הקברות הוקמה גדר שנסגרה בשער, מצבות סודרו ושופצו, נאספו שלדים ועצמות שנטמנו בקבר אחים. מוניק התקשר אלי, הודיע לי על הפרוייקט המתבצע ועל מועד סיומו הצפוי. בקיץ 1988, לאחר סיום העבודות, יצאה לזגלמביה המשלחת הראשונה מישראל, בת 144 איש, כולל בני הדור השני והשלישי. אחרי ביקור באושוויץ הגענו לזגלמביה, ולבית הקברות המשופץ. ליד קבר האחים ערכנו טקס מרגש מאוד בנוכחות ראש עיריית צ'לדז' וראש עיריית בנדז'ין. כיוון שזגלמביה משופעת במכרות פחם הנמצאים במעמקי האדמה, פתחתי בשיר המעלות: "ממעמקים קראתיך ה'". כל הציבור השתתף באמירת "קדיש" ומוניק סטבסקי הניח על קבר האחים את זר הפרחים מטעם הארגון. מאז, כל משלחת של יהודי זגלמביה פותחת את סיוריה באזור בעליה לקבר אחים זה.



Moniek Stawski

מוניק גם דאג לאחזקתו השוטפת של בית הקברות והבטיח את המשך אחזקתו גם לתקופה שאחרי. על כך העניק לו ראש העיר צ'לדז' מדליה. בית הקברות הינו אחד מבתי הקברות היהודים המתוחזקים ביותר בפולין.

מוניק היה תורם קבוע ונדיב מאוד לארגון שלנו.

יהי זכרו ברוך.

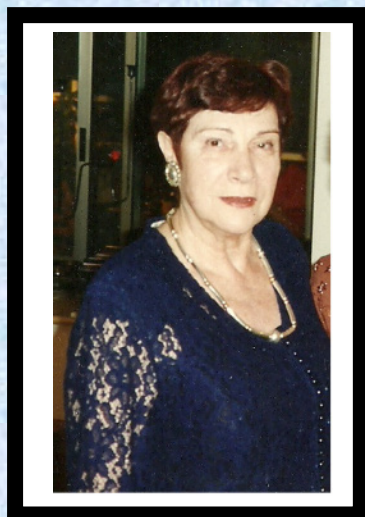
אברהם גרין

ברכה טוביאש ז"ל

אמא,

תוך שש שנים אבדתי את אבא, את אחותי ורדה ועכשיו אותך.

סבלת רבות בחייך. המחלה הארורה שפקדה אותך לא הותירה לך סיכוי, למרות שלא ויתרת והמשכת לחיות, אמנם כנוכחת נפקדת, אבל עדין חיית. יכולתי לבקר אותך, לספר לך את כל מה שקורה איתי, לשיר לך שירי ילדות ולגרום לך לא אחת לחייך ולהראות שאת עדין זוכרת משהו מהעבר. שמשהו נשאר מהקסם שהיית.



את ואבא, למרות מה שעברתם בשואה, הקמתם משפחה תומכת ושמחה שהיה נפלא לגדול ולחיות בה. עצותיך החכמות ותמיכתך בי ללא סייג תמיד סייעו במהלך חיי ועדין מהוות אבני דרך בהתנהלות שלי מול ילדי, נכדיך ועל כך אני אסירת תודה לך. היית אישה מופלאה, את הקשיים ידעת להפוך לברי ביצוע ואת היאוש הכי גדול השכלת להפוך לתקווה מעוררת השראה. כך אזכור אותך תמיד ואת זאת אנחיל לילדי.

אמא, הלכת לעולמך ביום שישי יום בו, לפי המסורת, צדיקים נפטרים. ובאמת היית צדיקה בחייך. טובת הזולת והדאגה לאחר תמיד היו בראש מעייניך. בשלל ההתנדבויות שלך תמיד הקדשת מזמנך לאחר ותמיד היית הראשונה להושיט יד ולסייע ככל שניתן. אמא, תחסרי לי מאוד למרות שמזה תקופה ארוכה אני כבר חשה בחסרונוך וחייה לידך אך כה בלעדיך.

יהי זכרך ברוך.

בתך, רלי

ארגון יוצאי זגלמביה אבל על מות

מוניק סטבסקי ז"ל

יליד צלדזי

תנחומים למשפחה - מי יתן ולא תוסיפו לדאבה עוד

ארגון יוצאי זגלמביה אבל על מות

פרופ' יהודית (הלינקה) סיני לבית גולדבלום ז"ל

ילידת סוסנוביץ

תנחומים למשפחה - מי יתן ולא תוסיפו לדאבה עוד

ארגון יוצאי זגלמביה אבל על מות

ברכה טוביאש לבית קוקלינסקי ז"ל

ילידת חוז'וב, דומברובה-גורניצה

תנחומים למשפחה - מי יתן ולא תוסיפו לדאבה עוד

שני יוצרים יוצאי סוסנוביץ

במלאת שנה לפטירתו של חיים חפר ז"ל, מצאתי לנכון להזכיר ולכתוב על שני יוצרים יוצאי זגלמביה - יחיאל דינור לבית פיינר וחיים חפר לבית פיינר. שניהם ילידי סוסנוביץ. שמות המשפחה שלהם מהבית זהים, אך איני יודע אם התקיימו ביניהם קשרי משפחה. שניהם כתבו פרקי הסטוריה.

יחיאל דינור - קבל חינוך מסורתי, למד בישיבת חכמי לובלין ונחשב עליו, כתב שירים ורשימות לעתונות היהודית הדתית בזגלמביה והיה עסקן של צעירי אגודת ישראל. בתקופת השואה נלקח למחנות עבודה וריכוז שונים ובקיץ 1943 הגיע לאושוויץ. הוא שרד את השואה אך אבד בה את משפחתו. בשנת 1946 עלה ארצה, הקים בשנית משפחה, והקדיש את חייו, תחת השם ק. צטניק לתעד ולספר את חווית השואה. ק. צטניק פרסם ספרים רבים, ביניהם "סלמנדרה", "בית הבובות", "פיפל", "הדמעה" ועוד, בהם סיפר על החיים בתקופת השואה ועל אושוויץ אשר אותו כינה פלנטה אחרת. במשפט אייכמן הוזמן להעיד וסמוך לאחר תחילת עדותו, ביוני 1961, התמוטט על הרצפה. עירית הרצליה בה התגורר וכתב את רב יצירותיו, הנציחה אותו בקריאת גינה על שמו.

חיים חפר - חתן פרס סוקולוב ופרס ישראל לזמר העברי. נולד בסוסנוביץ וגדל במיסלוביץ הקרובה. בשנת 1936, בהיותו בן 11 שנים, עלה עם משפחתו לארץ ישראל. כבר בנעוריו, כחניך במחנות העולים, החל לפרסם שירים שכתב. שרת בפלמ"ח והיה מייסדה ומפקדה של ה"צ'יזטרון" - להקת הזמר של הפלמ"ח אשר את רוב פזמוניה כתב בעצמו וחלקם הפכו לסמלי תקופה. יחד עם דן בן אמוץ כתב את "ילקוט הכזבים" וייסד את מועדון "החמאם" ביפו. בין שיריו הידועים "רבותי הסטוריה חוזרת", "דודו", "היו זמנים", "הפרוטה והירח", "היי הג'יפ", "הן אפשר" ועוד.

שני יוצרים גדולים המסמלים, האחד את השואה, השני את התקומה.

אברהם גרין

אוגוסט 1943 – הרגעים האחרונים בחייהם של יהודי סוסנוביץ ובנדז'ין

הגטאות של סוסנוביץ ובנדז'ין חוסלו בתחילת אוגוסט 1943, וכמעט כל תושביהם שולחו אל מותם באושוויץ. איננו יודעים דבר על קורותיהם של מרביתם – אלה שנשלחו היישר אל תאי הגזים. עם זאת, עדות ייחודית המתארת את רגעייהם האחרונים של יהודי סוסנוביץ ובנדז'ין אשר הגיעו לאושוויץ במשלוח הראשון באוגוסט 1943, מופיעה בספרו של איש הזונדרקומנדו פיליפ מילר, אשר צפה במתרחש מחלון

הקומה השנייה של קרמטוריום מספר 5 בבירקנאו, בעת שהגיעו לשם הנידונים למוות. עדות זו מובאת להלן במלואה, בתרגום חופשי מאנגלית.¹

השקט ששרר עם שחר בשטח שסביב הקרמטוריום הופר על-ידי נביחות הכלבים והפקודות של בעליהם. המחוללים היו בדרכם לסדרה חדשה של רציחות המוניות. כעבור זמן קצר יכולנו לשמוע את אנשי ה-SS צועקים פקודות. ואז הגיע קול יללות וזעקות נואשות. בדמדומי הבוקר האפור נראו אלפי אנשים רצים לאורך הכביש המאובק אל הקרמטוריום. משני הצדדים הכו בהם אנשי SS בשוטים ובמקלות, בועטים בהם וצועקים ללא הרף: 'קדימה, קדימה, מהר, מהר!' טור הרצים היה באורך כמה מאות מטרים. הם רצו מהר ככל שיכלו, אך רבים לא עמדו בקצב. היו אלה בעיקר הקשישים שנשארו מאחור. גופיהם המיוזעים עטופים בסחבות עליהם היה רקום מגן-דוד צהוב. הכלבים המשולהבים קרעו לא רק את בגדיהם של האנשים אלא גם נשכו את אבריהם. גורלם של האבות והאמהות הנושאים ילדים קטנים היה הרע מכל: הם ממש נסו על נפשם. כל משא הושלך בדרך, אפילו פיסת הלחם האחרונה והיקרה. אימהות עם ילדים קטנים בזרועותיהן ניסו להדביק את בעליהן, שכן הן ראו מה קרה לאלו שנותרו קצרי נשימה. כל מי שנפל ושכב כשפניו כלפי מטה בעפר, לא קם עוד.

כ-2,000 איש התרכזו עתה בחצר הקרמטוריום. לאחר שנשימתם שבה אליהם, דאגתם העיקרית הייתה לילדיהם. ואולם, בחלוף זמן קצר הם החלו להבין שמה שעברו עד כה היה כאין וכאפס לעומת מה שמצפה להם. מולם ניצב מבנה הלבנים האדומות עם שתי ארובות אימתניות הפולטות את העשן של אש הגהנום. הם היו מוקפים על-ידי כנופיה של אנשי SS חמושים, נחושים לדכא בכוח ברוטאלי כל גילוי של התנגדות ולו הפעוטה ביותר. האנשים היו משותקים מאימה ומאזלת-יד. אפילו הילדים השתקו ויותר לא שאלו שאלות.

כשהוא מלווה בשני הכפופים לו, ה-Oberscharführer² פוס (Voss) נעמד לפני ההמון וצעק בכל כוחו: 'עכשיו תקשיבו היטב, אתם היהודים, למה שיש לי לאמור. לטובתכם, אני חוזר, לטובתכם האישית, אני מבקש מכם להתפשט מהר ככל האפשר ולהניח את הבגדים על הקרקע לצידכם.' נאום זה, תמציתי באופן חריג, הוכיח כי ל-SS לא היה כל ספק כי האנשים הניצבים מולם ידעו בדיוק מהו גורלם. לכן הם חסכו לעצמם את הטרחה לדבר על הצורך במקלחות ובחטיטוי וכל שאר העמדת-הפנים. מספר פקודות תמציתיות בהן הוסבר מה נדרש, הספיקו.

קבוצה של מפקדי SS עמדו בנפרד, בוחנים את היתכנותה של שיטת הטיפול המקוצר בקורבנות האומללים אשר ננקטת היום. אפילו Obersturmführer³ הסלר, אשר, מסיבות מובנות קראנו לו 'מוישה השקרן' עמד מהצד ולא נקרא לשחק את תפקידו הרגיל.

בקשתו של סמל המחלקה השפיעה על האנשים כאילו נאמר להם שחייהם הגיעו לסיימם. במבט ראשון נראה היה כאילו הם נכנעים לגורלם. הם החלו להתפשט, מפשיטים גם את ילדיהם, ונראה היה כאילו עם כל בגד שמוסר הם מאבדים גם פיסה מחייהם, חיים אשר עבור מרביתם היו אך חיים של עוני ומחסור. רבים נאבקו בדמעותיהם, חוששים שילדיהם יבהלו או יתחילו שוב לשאול שאלות. גם הילדים הביטו סביב בעיניים עצובות. כעבור זמן קצר היו כולם ערומים. בעלים ונשים התחבקו, מלטפים את ילדיהם, ומנסים להרגיע האחד את השני. מאוכזבים מעולם שהפנה להם עורף, הם ניצלו את רגעייהם האחרונים לחשבון נפש ולמחשבות על חייהם, אשר, קשים ככל שהיו, עדיין נראו עדיפים על המוות המחכה להם.

לפתע בקע קול רם מתוך ההמון: איש קטן-קומה וצנום החל לדקלם את תפילת הווידוי. תחילה הוא השתחוה קדימה, ואז הרים את ראשו ונשא את זרועותיו השמימה, ואחר כך משפט, אשר נאמר בקול רם וברור, הכה על חזהו באגרופו. מלים בעברית הדהדו בחצר: 'בגדתי, גזלתי, דיברתי [דופי], העויתי, והרשעתי, זדתי, [...] מרדתי, [...] אלוהי, עד שלא נוצרתי איני כדאי, ועכשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי. עפר אני בחיי, קל וחומר במיתתי [...] אמן! אמן!' ההמון בן ה-2,000 חזר אחרי כל מלה, הגם שלא כולם הבינו את משמעותו של ווידוי זה הלקוח מהתורה. עד לאותו הרגע מרבית האנשים הצליחו לשלוט בעצמם, אולם עתה התייפחו כמעט כולם. מחזות קורעי-לב נראו בין בני-משפחה. אך דמעותיהם לא היו דמעות של ייאוש. אנשים אלה היו שרויים בהתרגשות דתית עמוקה. הם הפקידו את גורלם בידי של אלוהים. באופן מוזר, אנשי ה-SS הנוכחים במקום לא התערבו בנעשה והניחו לאנשים.

בינתיים, Oberscharführer פוס עמד ליד מקורביו כשהוא מביט בשעונו בחוסר סבלנות. התפילות הגיעו לשיאן: ההמון נשא את התפילה לעילוי נשמתם של המתים, אשר נאמרת באופן מסורתי על-ידי בני משפחתו של הנפטר. ואולם, מכיוון שלאחר מותם לא יותר איש שיוכל לאמור עליהם קדיש, אמרו הנידונים קדיש בעודם בחיים. ואז הם נכנסו אל תא הגז.

ערך ותרגום: רונן הרן

¹ Filip Müller, *Auschwitz Inferno*, Routledge & Kegan Paul (London, 1979), p. 69-71.

² סמל מחלקה.

³ סגן משנה.

בריחה מהגטו

מאת: חדוה גיל



משפחת לייזרוביץ בנופש בעיירה ביסטרה (Bystra), 1932, מימין לשמאל, רישרד, וולף, אלפרדה (חדוה) וגולדה

נולדתי בזוויירצ'יה (Zawiercie). אבי, וולף לייזרוביץ, היה מנהל בית ספר מס' 3, שבו למדו כמעט כל הילדים היהודיים. אימי, גולדה, היתה מורה באותו בית הספר. גרנו ברחוב פדרבסקי. כאשר פרצה המלחמה, הייתי בת 13, ואחי ריש היה בן 8.

הגרמנים נכנסו לזוויירצ'יה בימים הראשונים של ספטמבר 1939 ומיד התחילו רדיפות היהודים, שהלכו והתגברו עם הזמן. קשה לתאר את כל ההטרדות, הגבלות, אקציות, מעצרים, משלוחים למחנות העבודה ואחר כך למחנות ההשמדה. והיה רעב. הגיעו אלינו שמועות על גורל היהודים בערים אחרות, על אושוויץ, שם קורה דבר מזעזע, אבל לא ידענו מהו.

בשנת 1942 גרנו כבר ברחוב פורמבסקה, בחדר אחד. אבל היינו עדיין יחד – ההורים, אחי ואני. הגטו היה סגור, מוקף בגדר תיל. באביב עצרו את הוריי באשמת קניית תפוחי אדמה גנובים ושלחו אותם לבית הסוהר במיסלוביצה. זמן מה קיבלנו מהם גלויות.

כמעט כולנו עבדנו במבנים של בית חרושת TAZ, שם נמצאו מחסני בגדים של חיל האוויר הגרמני. האמנו, שעבודתנו מבטיחה אותנו משילוח – הרי אנחנו עובדים בשביל הלופטוואפה! גם ילדים עבדו. אחי ריש בן ה-13 היה נגר. בבוקר הסתדרנו בחמישיות בסטארי רינק וצעדנו לעבודה. בערב – בחמישיות לגטו. גם אני עבדתי שם. מכיוון שידעתי גרמנית וגם כתיבה במכונת כתיבה, עבדתי במשרדו של מפקד הלופטוואפה, ניהלתי תכתובת. כך נודע לי, שהצבא הגרמני נסוג, כי מכתבים שונים שנשלחו לדנייפופטרובסק חזרו עם רישום: "נסיגה מתוכננת". מכתבים שנשלחו לברלין הודיעו על הפצצות, אובדן ואי סדרים בבתי חרושת, שסיפקו את הסחורה. במשרד עבד גם גרמני, אדולף אוטו, בן ארבעים בערך. כאשר במשרד היו רק אוטו ואנחנו היהודיות, הוא נהג לספר לנו על משפחתו, על שנאתו להיטלר.

ואלטר שלפר היה מפקד הלופטוואפה. בסוף אוגוסט 1943 אוטו ושלפר עזבו, אוטו לחופשה קצרה, ושלפר הועבר לאיזור הסודטים. אדולף אוטו כנראה ידע, שמתכננים אקציה, כי הוא מסר לי את כתובתו בבית ואמר, שאם יהיה צורך, אני יכולה לבוא אליו. אבל אסור לרשום את הכתובת, רק לזכור בעל פה. כעבור מספר ימים נפוצה שמועה, שהגטו שלנו יחוסל, והעיר זוויירצ'יה תהיה "יודנריין" – נקייה מיהודים. עוד לפני כן נהגו לבוא לדירתנו חברים וניסו לשכנע אותי לברוח מהגטו. "את נראית כמו פולנייה, יש לך מכרים פולניים, הם בוודאי יעזרו לך, יש לך סיכוי!" אבל אני לא רציתי להשאיר את אחי. ידענו שאין כבר יהודים בשום עיר בזגלמביה. זוויירצ'יה היה הגטו האחרון בסביבה, אחד האחרונים בפולין.

בלילה פתחנו את החלון – ומסביב האירו אורות. הגטו היה מוקף. הבנו שזהו הסוף. בבוקר לא הלכנו לעבודה. הגטו היה סגור. שוב שכנעו אותי: תברחי! לבסוף החלטתי לצאת מהגטו. נדברתי עם אחי, שנפגש למחרת ליד בית הקבות הנוצרי. הורדתי את הכובע הצהוב ודרך השער ברחוב מרשלקובסקה יצאתי מהגטו. בשער עמד חייל גרמני, אבל הוא לא עצר אותי. רחוב מרשלקובסקה היה כבר בצד הארי, רק החצרות היו שייכות לגטו. עברתי את כל הרחוב עד למעבר הרכבת, חציתי את פסי הרכבת והייתי כבר בצד הארי, בשכונה פולנית. היו לי רק 200 מרק, מסרק וחולצה אחת להחלפה, שום מסמך, שום קשרים ושום תוכנית. אבל כבר לא היתה דרך חזרה. ראשית הלכתי לכנסייה. הכנסייה היתה ריקה וחשוכה, שקטה. החלטתי לגשת למכרה, גוטה הסנריק. היא היתה ידידת הוריי, יהודייה שהתנצרה, בעלה היה גרמני ולכן היא לא היתה בגטו. כאשר גוטה ראתה אותי, נבהלה נורא. "את יודעת מה קורה? אם יראו אותך כאן, זה סופך וגם סופי." היה לה לול קטן בחצר, ואמרה לי להתחבא שם. שם נשארתי עד הערב. גוטה באה כשהחשיך ואמרה לי לבוא אחריה. הלכתי אחריה, שומרת מרחק, עד שהגענו לדירתה של אישה אחת. גוטה שילמה לה, כדי שתחביא אותי יום או יומיים. ומה אחר כך? אחר כך את חייבת לצאת, תסתדרי.

מוקדם בבוקר יצאתי מהארון, הסתרקתי והלכתי למשפחת פאלמה, גם הם מכרי הוריי. מר פאלמה היה מנהל בית ספר, כמו אבי, ובנם סטאשק היה בגילי. לא יכולתי ללכת לבית העלמין, כפי שנדברתי עם אחי, ולא ראיתי אותו עוד. גברת פאלמה נתנה לי מדליון עם תמונת מריה אם ישו ויעצה לי, שאמציא לי סיפור.

נענע בראשו בהסכמה. אדולף אוטו לקח אופניים, ונסע למקום העבודה של אחותו, כדי לספר לה על בואי, ושלא תהיה מופתעת כשהשכנות ישאלו אותה מאין האורחת. נדברנו, שאני בת דודתם ובאתי לימים מספר לביקור.

נשארתי אצל משפחת אוטו ימים מספר, הרגשתי באמת כמו קרובת משפחה. קראתי להם "דוד" ו"דודה", ישנתי בדירתם הקטנה, אכלתי אצלם. החופשה של אדולף היתה אמורה להסתיים, והוא יועבר לחזית הרוסית. על כל אורח היה צריך להודיע לרשויות שלושה ימים אחרי בואו. אדולף יעץ לי כך: עלי לנסוע לכפר קרוב, פלקנברג. שם הוא מכיר איכר אחד, ושמו גוטשליך. הוא אדם טוב והגון. עלי לבקש אותו שיקבל אותי לעבודה, והוא בוודאי לא יסרב. מותר להגיד להם, שעבדתי בברלין, באחד מבתי חרושת שהופצצו, כפי שידעתי מהתכתובת במשרד, ושברחתי משם כי פחדתי מהפצצות. נפרדנו עם דמעות בעיניים ונסעתי לפלקנברג. התחלתי ללכת מבית לבית ולשאל, האם נחוצה עזרה בעבודה. באחד הבתים הסכימו לקבל אותי לכמה ימים. זו היתה משפחת שטילר, שני אנשים מעל גיל 60, באמת נזקקו לעזרה. כעבור כמה ימים הלכתי עם בעלת הבית, אוטיליה שטילר, להירשם במשרד הכפר. המצאתי לי שם אלפרדה קוטה, נולדה בלבוב, סיפרתי את הסיפור על בריחה מברלין. "אם גברת שטילר תסכים, את יכולה להישאר אצלם, ואנחנו נשאל בברלין" – אמר ראש הכפר. כעבור כמה חודשים בא שוטר והתחיל לתשאל אותי, סיפרתי את סיפור ברלין. שוב חלפו כמה חודשים, ולבסוף קיבלתי תעודה על שם אלפרדה קוטה, נולדה בלבוב. אצל משפחת שטילר נשארתי עד לשחרור על ידי הצבא הרוסי, ב-8 במאי, כמעט שנתיים. עבדתי אצלם בעזרה בעבודות השדה, ברפת, בבית – העבודה היתה רבה.

הזוג שטילר התייחסו אלי בהגינות, לימדו אותי את העבודות בסבלנות. הם כמוכן לא ידעו שאני יהודייה. קייטנים רבים באו לבלות אצלם בקיץ ובחורף. הכרתי אנשים רבים. זה סיפור נוסף.

כך עברתי את המלחמה. היה לי הרבה מזל, קצת תושייה. ופגשתי אנשים טובים רבים שעזרו לי, פולנים וגרמנים: משפחת פאלמה, גוטה הסנרוק, ואלטר שלפר, אדולף אוטו.

ביוני 1945 חזרתי לזוויירצ'יה. פגשתי פולני, שהיה בבית הסוהר במיסלוביצה יחד עם אבי. הוא אמר לי, שבקיץ 1943 כל היהודים נשלחו מבית הסוהר לאושוויץ. איש לא ידע בדיוק מה קרה לאחי, אבל הוא לא שרד את המלחמה. לא רציתי להישאר בפולין. הצטרפתי לקבוצת צעירים בסוסנוביץ ואחרי נדודים רבים – גרמניה, איטליה, קפריסין – הגעתי לארץ ישראל באפריל 1948. בעלי ראובן גיל מוצאו מלודז', הוא שרד את המלחמה בגטו לודז', מחנות עבודה, וצעדת המוות, יש לנו ילדים, נכדים ונינים. אנחנו גרים בתל אביב.

ביוזמתי בנובמבר 2011 הוענק ביד ושם לאדולף אוטו את חסיד אומות העולם, שנים רבות אחרי מותו. לטקס בירושלים הגיעה בתו אניה.

עלי לנסוע לסוסנוביץ, ולחפש אדם בשם קוניצקי, שהיה מורי בכיתה א' ולהעמיד פנים שאני באה מיאנוב; באותו הזמן האוקראינים תקפו שם פולנים. מכיוון שלא אמצא אותו – גברת פאלמה ידעה שהוא נסע לוורשה ולא היתה לו משפחה – אחפש מורים כלשהם ואבקש עזרה. אחר כך אלך למשרד העבודה הגרמני ואבקש שישלחו אותי לעבודה בגרמניה, כי אין לי שום משפחה.

וכך עשיתי. כדי לא להסתכן, סטאשק קנה לי כרטיס ומוקדם בבוקר הלכתי לתחנת הרכבת. נסעתי לסוסנוביץ. התחלתי לחפש את קוניצקי, והתברר, שמשפחת אישתו גרה בסוסנוביץ. אנשים טובים הובילו אותי אליהם. בשבילם הייתי פולנייה, נרדפת על ידי אוקראינים. גברת אדאמוס השתוממה מאד, כי מעולם לא שמעה על קרובת משפחה כזאת. היא התפללה בערב, גם אני כרעתי ברך ואמרתי "אבינו". מאוחר בערב הגיע בנה. בבוקר הוא התחיל לשוחח איתי. "איך באת מיאנוב? מאיפה את מכירה את קוניצקי? את יודעת שבסוסנוביץ עכשיו מסוכן מאד, כי חיסלו את הגטו ומחפשים יהודים אצל פולנים". הוא לא האמין לי, אבל לא חשד שאני יהודייה. לבסוף אמר: "אני יודע. את בוודאי היית בגרמניה אצל איכר, זה לא מצא חן בעיניך וברחת. אבל מאיפה את מכירה את קוניצקי?" אמרתי לו שהוא צודק, ברחתי מהעבודה אצל איכר, ואת קוניצקי אני מכירה, כי היה מורי בזוויירצ'יה. ואז הוא הציע לי, שאחזור לאותו האיכר בגרמניה, הוא ודאי יסלח לי, אין לי ברירה טובה יותר. הודיתי לו וולאיומו, יצאתי.

החלטתי לנסוע לשלפר.

הגעתי ליגרנסדורף בערב, הלכתי למשרד שבו שלפר עבד, אבל המשרד היה כבר סגור. הלכתי למועדון קצינים גרמנים, אבל גם שם הוא לא היה. הלכתי לרחוב צדדי ומצאתי מקום בתעלה תחת גשר, שם לנתי. בבוקר שוב הלכתי למשרד. ראיתי את שלפר ברחוב. הוא נבהל נורא כשראה אותי. אבל הוא לא מסר אותי. אפילו השתדל לעזור לי. אישתו הגיעה עד מהרה ושניהם לא מצאו שום פיתרון. שלפר יעץ לי, שאחזור לזוויירצ'יה. "תפני למפקד ובקשי אותו שישאיר אותך. נשאר שם כמה מאות בעלי מקצוע. אבל אל תרמזי אפילו, שהיית כאן." שלפר ואישתו נתנו לי אוכל וגם כרטיסים לקניית לחם. חזרתי לזוויירצ'יה, הגעתי לשם בערב. הרחובות היו מלאים בחיילים ושוטרים, נשמעו יריות. הלכתי לאישה, שאצלה התחבאתי בארון, אבל היא לא רצתה לפתוח לי את הדלת. "לכי מכאן! הגטו כבר מחוסל, ועכשיו, בכל מקום שבו מוצאים יהודים, הורגים מיד, והורגים גם את הפולנים, שהעיזו להסתיר אותם". לנתי בשדה תפוחי אדמה. כל הלילה שמעתי יריות. מוקדם בבוקר הלכתי שוב לתחנת הרכבת ונסעתי לאדולף אוטו בוואלדנבורג. למזלי הוא היה בבית, החופשה שלו עדיין לא נסתיימה. הוא גר בדירת מרתף קטנטנה, יחד עם בנו. כשהגעתי הוא היה לבדו בבית, אבל מיד יצא לחצר וקרא לבנו, שהיה בערך בגילי. הוא היה במדים של היטלרינגנד – נוער היטלראי. "הורסט" – אמר אדולף – "הנערה הזאת היא יהודייה מפולין. ואנחנו נעזור לה." הורסט רק

70 שנה לחיסול הגטו בזווירצ'יה

ב-28 באוגוסט 2013 נאספו בכיכר העיר החדשה בזווירצ'יה עשרות אנשים, ביניהם ניצולי שואה ובני משפחותיהם. משפחות יוצאי זבירצ'יה מישראל ומארה"ב, נכבדי העיר ותושביה. הכיכר סמוכה לאזור בו היה הגטו ממנו נשלחו יהודי זווירצ'יה לאושוויץ.

בעקבות יוזמה של גורמים מקומיים וניצולי שואה ילידי זווירצ'יה נרתמה העירייה לקיים יום זיכרון שהורכב מאירועים שונים לציון 70 שנה לחיסול הגטו בזווירצ'יה.

הטקס החל בכיכר העיר ובו נשאו דברים ראש העיר – ריצרד מאך, אריאל יהלומי (לבית דימנט) יליד זווירצ'יה, ג'ו גרינבאום דור שני מזווירצ'יה הגר כיום בארה"ב. ומרצ'ין ברגר, מורה מקומי המטפל בבית הקברות בעיר ופעיל מאוד בכל נושא שימור היהדות והשואה בזווירצ'יה. לאחר הטקס יצאו הנוכחים בצעדה לעבר תחנת הרכבת של העיר ממנה יצאו הרכבות לאושוויץ. מראה מעט סוריאליסטי של עשרות אנשים, במגוון גילאים נושאים בידיהם ורדים הפוסעים בדממה ברחובות העיר דרך הגטו היהודי לכיוון תחנת הרכבת כאשר חלק מתושבי העיר נעצרים, מתבוננים וחלקם אף מכבדים את האירוע ומצטרפים לצעידה. בתחנת הרכבת התקיים טקס קצר בו הונחו זרים ופרחים ע"ג מסילת הרכבת ונחשף לוח זיכרון בצבע שחור, הכתוב בשפות: פולנית, אנגלית ועברית ומציין את המקום ממנו נשלחו יהודי זווירצ'יה לאושוויץ.

מתחנת הרכבת המשיך הציבור לבית הקברות היהודי בזווירצ'יה בו התקיים טקס אזכרה, תפילת אל מלא ורחמים וקדיש ליד קבר האחים. המשתתפים הדליקו נרות זיכרון וסיירו בין הקברים.

חברי המשלחת מארה"ב ומישראל יצאו עם חדווה גיל (לבית ליזרוביץ'), ילידת זווירצ'יה, לסיור ברחובות הגטו היהודי וקבלו הסברים מרתקים על חיי הקהילה היהודית בזווירצ'יה. ביקרנו את מבנה בית הכנסת הישן העומד כיום במצב די מוזנח ומט ליפול, מצאנו את בתי משפחותינו מתקופת המלחמה. היה מרגש מאוד.

בצהריים קיים ראש העיר ארוחת צהריים לחברי המשלחת היהודית ולנכבדי העיר. אהה"צ נערך אירוע במרכז התרבות של זווירצ'יה בנוכחות ראש העיר, חברי המשלחת מישראל ומארה"ב, תלמידי הקונסרבטוריון למוסיקה ע"ש ליאו דימנט ובני משפחותיהם. באירוע נכחה גם אניה, בתו של חסיד אומות העולם אדולף אוטו. במהלך האירוע נמסרו דברים מפי, חדווה גיל, אריאל יהלומי, דר' דנוטה האבל מבית ז'רקר (יהודייה ילידת זווירצ'יה החיה עד היום בעיר). כל אחד סיפר על חייו, ילדותו, משפחתו וכיצד ניצל מהשואה. בין העדויות שולבו קטעי נגינה ושירה של תלמידי הקונסרבטוריון למוסיקה. היה מדהים ומרגש לראות את ההקשבה והרצון לדעת מצד הקהל הפולני.

גם לי כבן הדור השני וכמי שביקר כבר מס' פעמים בזווירצ'יה ב-25 השנים האחרונות, זו היתה הזדמנות בלתי רגילה להיחשף לעדויות, לסיפורים ובעצם לעבר ולהיסטוריה של משפחתי בזווירצ'יה. ואני מבקש להודות לכל מי שטרח ואירגן את האירוע המרגש בו נפגשו ניצולי שואה ילידי העיר ומשפחותיהם ובני דור שני ושלישי של יהודי זווירצ'יה מארה"ב. יישר כח.

כתב: רפי יהלומי



משפחת אופנהיים מבנדז'ין



אנשל אופנהיים נולד בגרמניה והיה בעל עסק של יבוא קפה. באחד מביקוריו בפולין פגש את רבקה. אנשל ורבקה נישאו והתיישבו בבנדז'ין. עבור שניהם היו אלה נישואים שניים. בבנדז'ין המשיך אנשל ביבוא הקפה. לזוג היה גם בית מסחר למוצרי מזון באותו בנין בו התגוררו.

בשנות השלושים המוקדמות עלו הבנות, עדה ושרה אופנהיים לארץ ישראל.

אנשל נספה בשואה. מקום הרצחו אינו ידוע. רבקה, הבן, יעקב-יענקלה והבת הלנה נרצחו באושוויץ. הלנה שהיתה כבר נשואה נרצחה עם שני ילדיה. בעלה, אברהם גלברד שרד.

בתצלום: בני משפחת אופנהיים, בנדז'ין, 1920.

שורה תחתונה: יעקב-יענקלה

שורה אמצעית מימין לשמאל, אנשל, עדה (לימים, בן-צבי) ורבקה.

שורה עליונה: מימין לשמאל, רחל, שרה (לימים, פוקס), הלנה (לימים, גלברד), --

שרה פוקס היא הסבתא של מוסר התצלום איל טוביס.

ספר חדש

תהומות ושחקים - סיפור חייו של אל"מ (מיל.) זאב לירון

מאת: משה רוזן

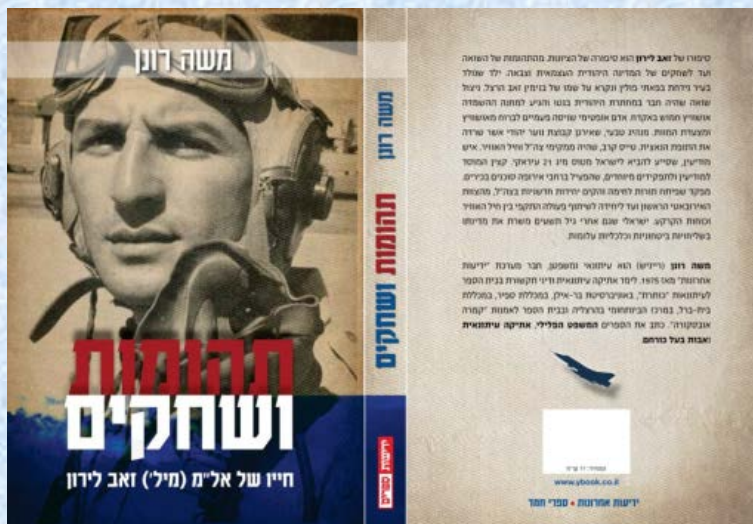
זאב לירון (לונדנר) נולד ב-1922 בבנדז'ין.

טייס קרב בחיל האוויר הישראלי, קצין המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים, ניצול שואה שהגיע לאושוויץ חמוש באקדח וניסה לברוח ממחנה המוות – סיפור חייו של זאב לירון יכול היה למלא כמה ספרים. עד לפני כמה שנים אסור היה לפרסם בכלל את קורות חייו של האיש.

מבצעים שניהל, כמו גיוס הטייס העיראקי שהביא לישראל מטוס מיג 21, או הספקת נשק ישראלי לכוחות המלוכנים בתימן, פורסמו בחלקם. מבצעים אחרים, כמו המבצע ללכידתו של הרופא הנאצי ד"ר יוזף מנגלה בדרום אמריקה, או גיוסו של גנרל בצבא ערבי לשורות המוסד, לא פורסמו עד היום. יש גם פרשיות שעדיין לא הותרו לפירסום.

זאב לירון, שחגג ב-15 בנובמבר את יום הולדתו ה-92, עדיין פעיל בשליחויות עלומות, ביטחוניות וכלכליות, של המדינה בדרום אמריקה.

ב-2013 זכה לקבל את התואר יקיר העיר רמת גן.



ספר חדש – "אני לא נשארתי כאן, אני הולכת עם אחותי" /... מאת רחל סגל

משפחת שוורץ, האב אהרון (נ' 1893), האם אלטה-טאובה (נ' 1897) לבית זילברברג, והילדים מנחם (נ' 1916), יעקב (נ' 1918), שפרינצה (נ' 1920), רחל (נ' 1923), אברהם-אברמק (נ' 1927) ומרדכי-מוטק (נ' 1930) חיו בסוסנוביץ.

עם הכיבוש הגרמני, החלה בריחת בני הנוער היהודי מפולין הכבושה לוויילנה. מספטמבר 1939 ועד יוני 1940 היתה וילנה תחת שלטון ליטאי; כ-15,000 יהודים ברחו לוויילנה ובהם יותר מ-2,600 חברי תנועות הנוער הציוניות. בין הבורחים היה הבן הבכור של משפחת שוורץ, מנחם, חבר השומר הצעיר. מנחם הציע לאחיו יעקב ולאחותו שפרינצה שנשארו בסוסנוביץ להגיע לוויילנה ולהצטרף אליו. הם נענו להצעה ורחל הודיעה כי גם היא הולכת יחד אתם. ההורים התנגדו ליציאתה והתחננו שתשאר שכן היתה צעירה ושברירית, אך היא התעקשה, הצטרפה אל יעקב ושפרינצה והגיעה איתם לוויילנה.

אלטה-טאובה ואהרון שוורץ, ושני הבנים הצעירים, אברמק ומוטק שולחו ב-1943 מסוסנוביץ לאושוויץ, שם נרצחו ארבעתם. הבן השני, יעקב, נשלח על יד התנועה ללבוב, נעצר על ידי הסובייטים בעקבות פעילות ציונית ועקבותיו נעלמו. מנחם, לובה-שפרינצה (אחרי המלחמה אמצה שפרינצה את שמה המחתרתי בשורות הפרטיזנים - לובה) ורחל שרדו ועלו לארץ ישראל.



בספרה מתייחסת רחל למסע השורשים שערכה בשנת 1995 במסגרת משלחת של ארגון יוצאי זגלמביה. היא מספרת כי הסיור החל בערים והעיירות שסביב סוסנוביץ. תחילה חשבה שביקור במקומות אלה כלל לא יעניין אותה, אבל, היא מתארת: "הייתי מאוד מרוצה שהשתתפתי בכל הביקורים האלה. בכל עיר ועיירה העמידו מצבת זיכרון, או לוח הנצחה לבית כנסת שהיה, ולמקומות היסטוריים בהם נפלו יהודים בידי הגרמנים. אינני יודעת איך להסביר זאת, אבל הרגשתי גאווה שהייתי שם, שאנחנו באים לפקוד את קברם של היהודים שאפילו לא הכרתי. יכולנו להראות לאותם הפולנים שהשתתפו איתנו בטקסים האלה שאנחנו קיימים, שלא גמרו איתנו".

מרכז מידע וסיוע לגיל הזהב ע"ש אלרן - בתל-אביב-יפו
עיריית תל-אביב-יפו מקיימת מרכז מידע לאוכלוסיה המבוגרת בעיר.
כל תושבי תל-אביב-יפו יכולים לפנות למרכז לקבלת מידע והכוונה.
המרכז לשירותכם בימים א'-ה' בין השעות 08:00-16:00
מספר הטלפון: 03 - 5378880
אחרי שעות הפעילות ניתן להשאיר הודעה במספר הטלפון: 1-700-700-204

דמי חבר לשנת 2014

הפעילות הרבה של הארגון מחייבת הוצאות כספיות בלתי מבוטלות. הכיסוי הכספי העיקרי בא דמי חבר העומדים על 130 ש"ח. כל תרומה נוספת תתקבל בברכה. את דמי החבר ניתן לשלם:

- ישירות לחשבון הבנק: לזכות "ארגון יוצאי זגלמביה", בנק לאומי, הרצליה, סניף 783, מס. חשבון: 3460062 המשלם בדרך זו מתבקש לרשום את שמו וכתובתו כדי שנדע למי ולאן לשלוח קבלה
 - באולם הארגון, רח' פרישמן 23 ת"א. האולם פתוח בימי ד' אה"צ.
 - באמצעות הדואר - בשיק לפקודת ארגון יוצאי זגלמביה, ת"ד 1748, רמת גן 5211701
- אנא, שלמו את דמי החבר כדי שנוכל להמשיך בפעילות החשובה של הארגון. קיומו של הארגון תלוי בכם.

שער צוקרמן (BRAMA CUKERMANA)

מתחם הדירות ברחוב קונטיה (Kofłataja) 24 בעיר בנדז'ין (Będzin) שהשתרע בין רחוב קונטיה לככר צ'צ'גומיה (placu 3-go Maja) היה שייך למשפחת צוקרמן לפני מלחמת העולם השנייה. המקום נקרא **שער צוקרמן** – ע"ש נחום צוקרמן, בעליו.

נחום צוקרמן ייעד את הקומה הראשונה במבנה לבית כנסת שכונתי (שטיבל). ברחבי העיר היו כ-80 שטיבלך. בית הכנסת הגדול בבנדז'ין לא הספיק עבור כל יהודי העיר. ב-1931 חיו בבנדז'ין 21,625 יהודים. נחום צוקרמן נפטר לפני מלחמת העולם השנייה ונקבר בבית העלמין בצ'לדז'.

אשתו רבקה והילדים נספו בשואה. המשפחה הנותרת של צוקרמן שרדה את השואה. הם מכרו את המבנה למשפחה פולנית ועזבו את פולין.

המקום שהיה בעבר בית תפילה הפך למחסן ולאחר מכן הוכשר להיות דירת מגורים למשפחה; שני חדרים ומטבח. הקירות הפנימיים של המבנה נשאר ללא שינוי. המקום לא נצבע ולא סוייד. על הקירות היו ציורי קיר מעשה ידי אומן הנושאים מוטיבים מסורתיים של בית תפילה יהודי.

בשנת 2008, קרולינה ופיוטר יקובנקו – זוג צעיר שגר בבנדז'ין, החליט לעשות מעשה למען ניצולים ששרדו את השואה ואשר גרו בעבר בעיר בנדז'ין. הסיסמא שלהם היתה - "אסור לנו לשכוח את עברה של העיר ואת תושביה היהודיים".

קרולינה ופיוטר פגשו את אדם שידלובסקי ושאלו אצלו אודות המבנה. לדבריו, ניתן לשכור את המבנה. כמו כן נשאל כיצד יתכן שאף אחד לא התעניין במקום ולא ביצע שם עבודות שיחזור.

קרולינה ופיוטר הציבו לעצמם משימה של שקום ושחזור המקום, למען הניצולים ולמען אלה שיבואו לבקר ולהתרשם.

הם הקימו עמותה בשם "**שער צוקרמן**", פנו למשרדי המחוז בשלונסק וביקשו סיוע. ואכן מועצת המחוז שלחה קבוצת אומנים לשחזר את ציורי הקיר בבית הכנסת צוקרמן.

בני הזוג יקובנקו עסוק בשחזור אתרים יהודיים בעיר בנדז'ין. הם החליטו לחפש ולאתר בתי עסק שהיו שייכים ליהודים. עד כה הם איתרו 64 מקומות שהיו שייכים ליהודים לפני פרוץ המלחמה וכן בתי כנסת שכונתיים (שטיבלעך). לפני שלוש שנים הם תלו עשרות שלטים בפולנית ובתרגום לאנגלית במקומות בהם היו שטיבלעך, עסקים וחנויות יהודיות. את מעשי השחזור הם העלו לאתרי אינטרנט ותיעדו בסרטונים.

הם ממשיכים לראיין ניצולי שואה ופולנים מבוגרים תושבי העיר שחיו בבנדז'ין בתקופת המלחמה למען הדורות הבאים. "כל זה, אומרת קרולינה, על מנת שהדור הצעיר ילמד, יפנים וידע את עברם של תושביה היהודיים של העיר."

קרולינה השתתפה בסמינר שנערך לפני כשנתיים ביד ושם והיא ממשיכה להרצות בפני תלמידי בתי ספר על ההיסטוריה של יהודי העיר בנדז'ין.

לאחרונה, החליטו בני הזוג יקובנקו לשחזר גם את בתי הקברות באזור בסיוע משרדי הקהילה היהודית בקטוביץ. כל רצונם, להזכיר ולא לשכוח, עבור אלה שאינם ועבור אלה שעודם.

מבוסס על מאמר בפולנית שכתבה קרולינה יקובנקו. תרגם מפולנית יצחק טורנר.

שמשון ישיביץ



życia żydowskiego w Będzinie przed II wojną światową. To była spontaniczna decyzja, powodowana odruchem serca. Byliśmy przekonani, że jeśli my tego nie zrobimy to nie zrobi tego nikt i ta unikalna pamiątka po żydowskim Będzinie przepadnie na zawsze. Jak się później okazało ta decyzja zmieniła całkowicie nasze życie.

By skutecznie działać i pozyskiwać fundusze musieliśmy mieć odpowiednią formę prawną. Założyliśmy Fundację i nazwaliśmy ją „Brama Cukermana”, bo od tego miejsca wszystko się u nas zaczęło. Udało nam się wpisać malowidła ścienne w domu modlitwy do rejestru zabytków Województwa Śląskiego, a także pozyskać fundusze na przeprowadzenie ich profesjonalnej konserwacji i renowacji. Latem 2009 roku grupa doświadczonych konserwatorów sztuki przeprowadziła, trwającą 2 miesiące, trudną operację renowacji malowideł, które znajdowały się w owym czasie w bardzo złym stanie technicznym.

Od 5 lat realizujemy przedsięwzięcia podtrzymujące pamięć o dawnych, żydowskich mieszkańcach Będzina i regionu. Stworzyliśmy szlak edukacyjny pt. „Hurtownia Manufaktury” polegający na umieszczeniu stylizowanych szyldów na kamienicach w Będzinie, Sosnowcu i Dąbrowie Górniczej. Szyldy te upamiętniają dawne, żydowskie sklepy, warsztaty rzemieślnicze i inne żydowskie firmy, które działały w tych miejscach przed II Wojną Światową. Naszym największym projektem edukacyjnym jest stworzona w 2011 roku seria audioprzewodników pt. „Opowieści Nieobecnych”. Są to 64 utwory opowiadające o dawnych synagogach, cmentarzach i innych miejscach i ludziach ważnych dla dawnej społeczności żydowskiej w naszym regionie. Szlak ten jest obecnie oznakowywany w przestrzeni miast i dostępny w języku angielskim. Wystarczy wejść na stronę: www.opowiescinnieobecnych.org i pobrać utwory na swój komputer, odtwarzacz MP3 lub telefon.

Od początku istnienia naszej Fundacji prowadzimy wywiady ze starszymi osobami - ostatnimi świadkami historii pamiętającymi jeszcze okres okupacji i przedwojenny, żydowski Będzin. W przyszłości chcielibyśmy stworzyć archiwum „historii mówionej”, które służyłoby edukacji młodego pokolenia.

W zeszłym roku Karolina - prezeska Fundacji odbyła szkolenie dla edukatorów w instytucie Yad Vashem. Doświadczenia z tego szkolenia wykorzystujemy podczas prowadzenia zajęć pozalekcyjnych pod nazwą Cheder. Uczestniczy w tych zajęciach młodzież będzińska dowiadując się o historii Żydów, antysemityzmie, Zagładzie, - pojęciach, o których niewiele mówi się w szkołach.

W tym roku podczas Festiwalu Kultury Żydowskiej w Krakowie nasza Fundacja została uhonorowana dyplomem honorowym „Chroniąc Pamięć”. Dyplom ten przyznany jest corocznie przez Ambasadora Izraela w Polsce i polskiego Wiceministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego osobom i instytucjom zasłużonym dla ratowania dziedzictwa żydowskiego i dialogu polsko-żydowskiego.

W niedalekiej przyszłości chcemy zająć się żydowskimi cmentarzami w naszym regionie i pomóc Gminie Żydowskiej w Katowicach przywrócić godny wygląd niektórych z nich.

Cała nasza praca w Będzinie powodowana jest potrzebą zachowania od zapomnienia niezwykle bogatego życia żydowskiego w Będzinie przed II Wojną Światową. Robimy to dla uczczenia będzińian, którzy zginęli w Zagładzie, ale także dla współczesnych, polskich mieszkańców, żeby znali historię swojego miasta i wiedzieli, że straszna historia już nigdy nie powinna się powtórzyć.

Chcemy aby dom modlitwy w Bramie Cukermana, którym się opiekujemy był miejscem żywym. Jeśli ktoś chciałby je odwiedzić, prosimy o kontakt za pośrednictwem strony www.bramacukermana.com, na profilu Facebook lub poprzez telefon.

Karolina i Piotr Jakoweńko

In 2008, Karolina and Piotr Jakoweńko, a young couple living in Będzin, decided to do something for the survivors of the Holocaust who lived in their city. Their slogan was "We must not forget the city's past and its Jewish residents." They assumed the task of renovating and restoring the site for the survivors, and for potential visitors. They founded Brama Cukermana, a non-profit organization and applied to the Śląsk (Slonsk) district offices for funding. The district, in fact, sent a group of craftsmen to reconstruct the paintings on the walls of the Cukerman synagogue.

The Jakoweńkos are busy restoring Jewish sites throughout the city of Będzin. They decided to research and locate the sites of businesses that had been owned by Jews. To date, they located some 64 businesses and neighborhood synagogues (shtiebels) that were owned by Jews before the war. Three years ago, they hung several dozen signs in Polish and English, on the sites of the former Jewish shtiebels, businesses, and stores. They documented their work and posted images on the Internet.

Today, they continue to interview the city's Holocaust survivors and other elderly residents who lived in the city during the war, for posterity. "All of this," says Karolina, "is so that the younger generation can learn and become familiar with the history of the city's Jewish residents."

Karolina attended a seminar at Yad Vashem two years ago and continues to speak to school children about the history of the city's Jewish population. Recently, the Jakoweńkos also decided to restore the region's cemeteries with the aid of the Katowice Jewish Community offices. They want everyone to remember and not forget, on behalf of those who are no longer here, and for those who are.

BRAMA CUKERMANA

Budynek przy alei Kołłątaja 24 w Będzinie należał przed II Wojną Światową do rodziny Cukiermanów. Jest to wysoka, reprezentacyjna kamienica z bardzo długimi oficynami, które sięgają aż do placu 3-go Maja, tworząc wąską uliczkę zwaną właśnie „Bramą Cukermana”. Nuchim Cukierman - głowa rodu, ufundował na pierwszym piętrze w jednej z oficyn, dom modlitwy dla swojej licznej rodziny i całej społeczności zamieszkującej Bramę Cukermana. Stało się to przy okazji święta Pesach, nie wiemy dokładnie, ale w latach 20-tych XX wieku. W przedwojennym Będzinie takich prywatnych bożnic było podobno 80, gdyż nawet Wielka Synagoga na Wzgórzu Zamkowym była zbyt mała dla całej społeczności żydowskiej liczącej ponad 25 tysięcy osób. Nuchim Cukierman zmarł jeszcze przed wojną i jest pochowany na cmentarzu czeladzkim. Jego żona Riwka wraz z większością dzieci zginęła podczas Zagłady. Ci członkowie rodziny, którzy ocalili sprzedali w 1948 r. całą kamienicę polskim rodzinom i wyemigrowali. Dom modlitwy został zamieniony, jeszcze w trakcie wojny, na magazyn a potem na mieszkanie. Dobudowano ścianki dzielące przestrzeń na 2 pokoje i kuchnię a także zabudowano babiniec, który znajdował się piętro wyżej. Malowidła, które przed wojną zdobiły ściany domu modlitwy nigdy jednak nie zostały całkowicie zniszczone, a jedynie zamalowane. Przez prawie cały okres powojenny dom modlitwy w Bramie Cukermana służył polskim rodzinom jako mieszkanie.

W 2008 roku my - Karolina i Piotr Jakoweńko - młodzi mieszkańcy Będzina postanowiliśmy zrobić coś, aby wreszcie przypomnieć dzisiejszym mieszkańcom, że nasze miasto ma wielką, żydowską historię, o której nie powinno się zapomnieć. W tym celu udaliśmy się do Urzędu Miasta a tam dowiedzieliśmy się od Adama Szydłowskiego, że przy alei Kołłątaja 24 w Bramie Cukermana, znajduje się właśnie dawny, żydowski dom modlitwy i jest on do wynajęcia „od zaraz, dla każdego"! Byliśmy zdumieni, że nikt - ani urzędnicy, ani żadne muzeum ani nikt inny nie był zainteresowany uratowaniem i ochronieniem tego miejsca. Nie mieliśmy wątpliwości, że powinniśmy wynająć to miejsce od dzisiejszego właściciela aby ochronić je przed zniszczeniem i zachować dla przyszłych pokoleń jako żywe świadectwo bogatego

Adolf Otto took a bicycle and went to his sister's working place, to tell her about me, so she shouldn't be surprised if the neighbors ask her about their guest. We agreed that I'm their cousin and came for a short visit for a couple of days.

I stayed with the Otto family some days, I felt indeed as a relative. I called them "Uncle" and "Auntie". I slept in their apartment, I ate with them. But it couldn't continue. Adolf had to go back to the Army, he was supposed to be moved to the Ost front. And in general: every guest after three had to be registered at the police. Adolf advised me as follow: I have to go to a nearby village, Falkenberg (now – Sokolice). He knows there a farmer, Gottschlich, a very good and decent person. Some Poles or Ukrainians work at his farm. I shall ask him to work on his farm, and he will certainly accept it. But I shouldn't – in any case – mention the Otto family! I may tell them, that I came from Berlin, I worked there in one of the bombed factories, as I knew it from my correspondence in the office and that I escaped, frightened by the bombs. We parted, tears in eyes, I went by train and then on feet, as told by Adolf Otto, and started asking in every house or farm, if there is need for a pair of working hands. I didn't find the Gottschlich family, but in one of the little farms the farmers agreed to hire me for some days. It was the Stiehler family, elderly people, over 60, they really needed an extra pair of hands. Some days passed, and I went with the lady, Ottilia Stiehler, to register at the village office. I pretended to be Alfreda Kuta, born in Lwow, and I told that I escaped from Berlin because of the bombing. The mayor said: "If Frau Stiehler is willing, you can stay with her and we shall ask in Berlin". Family Stiehler liked my work and I stayed with them. Some months later a policeman came to our house and enquired again how I escaped from Berlin. Again some months passed, and I was issued a document from the Labor Office, with my photograph, as Alfreda Kuta, born in Lwow.

I stayed with the Stiehler family almost two years, until the liberation by the Red Army on 8th of May 1945.

This is how I survived. I had a lot of luck, a bit of resource. And I met many good people who helped me, Poles and Germans: family Palme, Guta Hassenruck, Irena Slabonska, Walter Schelper, Adolf Otto.

I live in Israel since 1948. My husband Reuven is a survivor from Lodz.. We have children, grandchildren and great-grandchildren. All the family lives in Israel

In November 2011 Adolf Otto was posthumously awarded by Yad Vashem as "Righteous among the Nations".

Brama Cukermana – Cukerman's Gate

The apartment compound at 24 Kołłątaja St. in Będzin, stretched from Kołłątaja to 3 May Square (Placu 3-go Maja), was the property of the Cukerman family. The compound was known as Brama Cukermana, named after the owner Nahum.

Nahum Cukerman designated the first floor of the building as a neighborhood synagogue (shtiebel). Eighty such shtiebels were spread across the city. In 1931, the Jewish population of the city was 21,625, and the Great Synagogue of Będzin was insufficient for all of the cities Jews.

Nahum died before WWII and was buried in the cemetery in Czeladź. His wife Rivka and their children were murdered in the Holocaust. The surviving members of the Cukerman family sold the building to a Polish family and left Poland after the war.

The former prayer house became a warehouse and then was converted into a family apartment: two rooms and a kitchen. The interior walls was left in place, the space was neither painted nor whitewashed: The walls remained covered with the work of a local artist on traditional Jewish synagogue motifs.

For them I was a Polish girl, persecuted by the Ukrainians. Their name was Adamus. There was only an older woman at home. She showed me a group photograph and I recognized Kunicki. She prayed in the evening, and I knelt too and said the Lord prayer. I had my medallion. Her son returned from work late in the evening and in the morning he started to ask me questions. "How did you come from Janow? Why don't you talk like the Janow people? How do you know Kunicki? Do you know that now it's very dangerous here in Sosnowiec, the ghetto has been liquidated and the Germans are looking for Jews everywhere". He didn't believe my Janow story, but he didn't think that I was Jewish. At the end he said: "I know, you worked in Germany on a farm, didn't like it and escaped. But how do you know Kunicki?" I told him that I'm from Kielce, but Kunicki was my teacher 10 years ago in Zawiercie. He said, that I should go back to the farmer in Germany, he will accept me and forgive, there isn't any better way for me. I agreed with him, thanked him and his mother and left them.

I decided to go to Schelper. Zawiercie and Sosnowiec belonged then to the "German Reich", and there was no need for special permit to go from there to Germany by train. I bought a ticket to Katowice. There I went to a waiting room for Poles. Between the people there I saw Irena, daughter of one of our pre-war neighbors. We both pretended not to know each other. Meanwhile a policeman in civilian clothing entered the waiting room and checked the documents. I didn't have any. He looked at my ticket to Hindenburg and asked what's my age. I said "sixteen", even if I was already seventeen. He left, I was sure that he will come back with a policeman in uniform and arrest me, but he didn't come back. When I left the waiting room, Irena approached me and said: "You were lucky, and you speak German, it helped you". Till today I am thankful, that she didn't denounce me.

I arrived to Jaegersdorf (now it's called Krno, on Polish-Czech border) in the evening, I went to the office where I hoped to find Schelper, but the office was already shut. I went to the German officer club, asked about him, but Schelper was not there. I went to a side street, found a place under a bridge and stayed there overnight. I had a comb, I combed my hair but lost the money. Only some tens of reichsmarks were left.

In the morning I went again to the office. I met Schelper on the street. He was very surprised and frightened, but didn't denounce me. He even tried to help me. His wife arrived soon and both of them didn't find any way to help me, as I didn't have any documents. Schelper advised me to go back to Zawiercie. He knew about the liquidation of the ghetto, he knew that there aren't any Jews in the town, only 500 very qualified tailors and shoemakers were left in the factory. "Go to the commandant and ask him to take you to the factory. But don't mention, even not one word, that you were here and talked to me." Schelper and his wife gave me food and some bread coupons.

I went back to Zawiercie, I arrived in the evening. I understood very soon, that I can't, in any way, go to the TAZ. Coming back to Zawiercie was a big mistake. The streets were full with soldiers and police, I heard shooting. I went to the woman in whose wardrobe I slept one night, but she didn't open the door. "Go away! The ghetto doesn't exist anymore, and now when they find Jews, they kill them immediately, and together with them also the Polish people who dare hide them. Go away! I went to a potato field and stayed there overnight. All the night I heard shooting. Early in the morning I went back to the railway station and went to Adolf Otto in Waldenburg – now the town is called Walbrzych

I didn't remember his exact address, but I found him. Fortunately he was still home on vacation. He lived with his son in a very small apartment on the basement. When I arrived, he was alone, but immediately he went out and called his son, who was about my age. He was in a Hitlerjugend uniform, Nazi youth movement. "Horst" – said Adolf – "this is a Jewish girl from Poland and we are going to help her". Horst just nodded.

time to time we had to take part in an "action" – all the ghetto inhabitants gathered in one place and after a selection executed by the Gestapo, many people were transported - no one came back.

Almost all the ghetto inhabitants worked in the TAZ buildings, where the Germans had stores and clothing workshops for the German Air Forces. We believed – naively – that thanks to our work we shall not be transported to any other place. We heard some rumors about the destiny of Jews in other towns, about labor camps, about Auschwitz, where something terrible happens, but we didn't know what. Also children worked, ten hours a day. My brother Rish, age thirteen, was a carpenter.

Because I knew German and could type, I worked in the office of the plant commandant. In our office worked also a German soldier in his late thirties, Adolf Otto. When only Otto and we, the Jewish clerks, were in the office, he used to tell us about his family, and how he hates Hitler. My boss, was Walter Shelper. At the end of August 1943 Otto and Shelper left, Otto for a short holiday and Shelper moved to a new work in the Sudeten region. Adolf Otto knew, most probably, that a big action is in preparation, because he gave me his home address and said that when needed, I can come to him. But don't write it, just remember! – he said.

Some days later the news were spread, that our ghetto will be liquidated and Zawiercie will be "Judenrein" – clean of Jews. Even before that our friends used to visit us and persuade me to escape from the ghetto. "You look like a Polish girl, you have Polish friends who certainly will help you, escape!". But I didn't want to leave my brother alone in the ghetto

The ghetto was surrounded. We understood that this is the end. In the morning we didn't go to work. Our friends tried again to persuade me: Escape! Finally I decided to leave the ghetto. I told my brother that we shall meet in the evening at the Christian cemetery. I put down the yellow star from my clothing and left the ghetto. I had only about two hundred Marks, a comb and one extra blouse, neither a document nor an idea what to do. But there wasn't any way back. I decided to go first of all to the church, to sit there a while and to think what to do. After some time I decided to go to Guta Hassenruck, a friend of my parents. She was a converted Jewess, her husband was a German. When Guta saw me she said: "You know what's going on? When they see you here, it's our end." At the backyard she had a small chicken coop and she told me to hide there. I sat there till the evening. At dark Guta came and told me to follow her. "But if they get you, I don't know you and you don't know me, understood?" I followed her, keeping distance, till we came to an apartment of a woman with a daughter. Guta paid her, to hide me a day or two. I don't remember this woman's name. Early in the morning I left the wardrobe, my hiding place, and went to my parents friends, the family Palme family.

Mr. Palme was a school director, like my father, and their son Staszek was my age and we met from time to time. I couldn't go to the cemetery, as I promised my brother, and I never saw him again. Mrs. Palme gave me a medallion with a picture of Maria – it will keep you safe, she said. She made up a story for me. I have to go to Sosnowiec and look for Włodzimierz Kunicki, who was my teacher at the first grade in School. I should tell everybody that I am coming from Janow, where Ukrainians persecuted Poles at that time. I shall not find Mr. Kunicki, she knew that he left Sosnowiec, and then I have to look for some teachers, asking for help, and finally go to the German Work Office, tell them the same story and ask to be sent to Germany for work. I stayed overnight. Meanwhile the liquidation of the ghetto was going on, and the Germans started to look for Jews hiding in the Polish quarters.

In order to avoid the risk of being recognized, Staszek went to the railway station and bought a ticket to Sosnowiec for me. I went to Sosnowiec and started to look after Kunicki. He left the town, but his wife's family lived there. People showed me to them.

alarmed or start asking questions again. The children, too, were looking around sad-eyed. Quite soon they were all undressed. Husbands and wives embraced, caressing their children and trying to comfort each other. Disappointed with a world that had turned its back on them, they used their last few minutes to search their souls and think about their lives which, however wretched they might have been, still seemed more desirable than the death which now awaited them.

Suddenly from among the crowd a loud voice could be heard: an emaciated little man had begun to recite the Viddui. First he bent forward, then he lifted his head and his arms heavenward and after every sentence, spoken loud and clear, he struck his chest with his fist. Hebrew words echoed round the yard: '*bagdti, gazalti, dibarti, heeveti, vehirshati, zadti, [...] maradt!*' [The meanings of those Hebrew words are omitted, as they were incorrect in the original text]. 'My God, before ever I was created I signified nothing, and now that I am created I am as if I had not been created. I am dust in life, and how much more so in death. I will praise you everlastingly, Lord, God everlasting, Amen! Amen!' The crowd of 2,000 repeated every word, even though perhaps not all of them understood the meaning of this Old Testament confession. Up to that moment, most of them had managed to control themselves. But now almost everyone was weeping. There were heart-rending scenes among members of families. But their tears were not tears of despair. These people were in a state of deep religious emotion. They have put themselves in God's hands. Strangely enough the SS men present did not intervene, but let the people be.

Meanwhile, *Oberscharfuhrer* Voss stood nearby with his cronies, impatiently consulting his watch. The prayers had reached a climax: the crowd was reciting the prayer for the dead which traditionally is said only by surviving relatives for a member of the family who has died. But since after their death there would be nobody left to say the Kaddish for them, they, the doomed, recited it while they were still alive. And then they walked into the gas chamber.

Brought by: Ronnen Harran

.....

Escaping the Ghetto

By Hedva Gil – Alfreda Lejzerowicz

On a spring day in March 1942 a friend came to us, running and shouting: Quick, go to the public bath! Your parents are coming! My brother and me ran quickly to the bath building. On the doorstep we met our parents escorted by a German policeman. Some days before they had been arrested by the Gestapo, accused of purchasing stolen potatoes. All our efforts to release them didn't help. And so on this day my parents have been escorted to the public bath in the ghetto before their departure to the jail in Myslowice. We hugged each other, and our mother said, as for farewell: Rish – this was my brother's name, short of Richard – Rish, take care of her. Rish was then 13, and me – almost 17. And this was our last meeting with our parents. My brother and me went back to our home in the ghetto. Living conditions were not the worst thing in the ghetto. From

Rish and Alfreda Lejzerowicz, 1930/31



August 1943 – The Last Moments of the Jews of Sosnowiec & Będzin

The Ghettos of Sosnowiec and Będzin were liquidated at the beginning of August 1943, and nearly all of their inhabitants were deported to their death in Auschwitz. We know nothing of the whereabouts of most of them – those who were selected directly to the gas-chambers. However, a unique eye-witness account that describes the last moments of the Jews from Sosnowiec and Będzin who arrived at Auschwitz in the first transport of August 1943, appears in a book of Filip Muller, a member of the *Sonderkommando*, who witnessed the arrival of the doomed from a window on the 2nd floor of crematorium number 5 in Birkenau. His account follows:¹

The silence was broken by the barking of dogs and the brisk commands of their guards. Perpetrators were under way for a fresh series of mass murders. Before long we could hear SS men shouting orders. Then came the sound of desperate wailing and lamenting. When I looked out of the window I saw in the gray dawn thousands of people running along the dusty road to the crematorium. On either side SS men struck at them with whips and sticks, kicking them and shouting incessantly: 'Come on, come on, faster, faster!'. The column running the gauntlet was several hundred meters long. They ran as fast as they could, but many could not keep up the pace. It was above all the elderly who were left behind. Their sweaty bodies were clad in rags on which the yellow Star of David was sewn. The excited dogs tore not only the people's cloths but snapped at their limbs. Fathers and mothers carrying small children were worst off: they were running for their very lives. Anything encumbering them was dropped on the way, even their last precious piece of bread. Mothers with small children in their arms tried to keep up with their husbands, for they could see what happened to the ones who became winded. Anyone who fell and lay face down in the dust never got up alive.

Presently about 2,000 people were assembled in the crematorium yard. Once they had their breath back, their main concern was for their children. However, before very long they began to realize that what they have gone through was nothing to what awaited them. Facing them was the red-brick building with its two forbidding chimneys belching forth the smoke and the fumes of the fires of hell. They were surrounded by an armed gang of SS men, determined to suppress the least resistance with brutal force. The people were seized by fear and helplessness. Even the children fell silent and no longer asked questions.

Accompanied by his underlings Gorges and Kurschuss, *Oberscharfuhrer* [Platoon sergeant] Voss stepped before the crowd and shouted on top of his voice: 'Now listen carefully, you Jews, to what I have to say. In your own interest, I repeat, in your own best interest, I ask you to get undressed as quickly as possible and to put your clothes on the ground by your side.' This unusually terse speech demonstrated one thing: the SS were in no doubt that the people facing them knew exactly what was to befall them. That was why they saved themselves the trouble of talking about the necessity for showers and disinfection and the whole play-acting performance. A few strict commands, which said what was required, sufficed.

Standing apart was a group of SS leaders who were obviously watching whether today's method of making short work of the wretched victims would prove feasible. Even *Obersturmfuhrer* [First Lieutenant] Hossler whom, for obvious reasons, we used to call 'Moishe Liar' stood apart and was not called upon to play his usual role. The effect of the *Oberscharfuhrer's* request on the people was the same as if they had been told that their lives were finally forfeited. At first sight it seemed that they were resigned to their fate. They began to undress, undressing also their children, and it was as though with every garment they were discarding a little of their lives, those lives which for most of them had, in any case, consisted of nothing but want and privation. Many were fighting back their tears, afraid that their children might be

¹ Filip Müller, *Auschwitz Inferno*, Routledge & Kegan Paul (London, 1979), p. 69-71.

Dear friends and fellow Zagłebians,

This year, our traditional Hannuka Ball was held at ZOA House in Tel Aviv. The Ball is one of six of our annual get-togethers, which include:

- Holocaust Day memorial service at our memorial in Modiin.
- Yartzeit is held by the Memorial of Zagłebian Jews at the Nahalat Yitzhak cemetery on 9 Av, as this is the date, in early August 1943, that the final destruction of the Srodula and Kamionka ghettos began.
- Toast and Rosh Hashana gathering, to share updates and wishes for the new year.
- Toast and Pessach gathering, to share updates and holiday wishes.
- Hannuka Ball.
- Tu BeShvat tree planting at the Forest of Zagłebian Martyrs, where our memorial is located. Children, grandchildren and great-grandchildren join us in the activities.

The Zagłebian Hannuka Ball is a longstanding tradition. I received my first invitation to the Ball from Asher Fishel, of Blessed Memory, of Czeladź, who immigrated to Israel before WWII. I think, the year was 1954, and the Ball was held at the Nordau Plaza Hotel, with hundreds of Zagłebians in attendance, *Vatikim* and newcomers who came to Israel after the war. Since then we have held the Ball in different venues. For 15 years, it was held at Recital Halls, but now we are looking for another permanent arrangement, where we will be able to continue this wonderful 60-year tradition of Hannuka gaiety.

Abraham Green - Chairman of the Zagłebie World Organizatio

Moniek Stawski, of Blessed Memory

Moniek Stawski recently passed away in Zurich, Switzerland, at the age of 87.

I knew Moniek since childhood. We are both from Czeladź, where all the Jews knew one another. During the war, Moniek was in several labor camps and concentration camps: He remained in Europe after the war and built up a successful business. He visited Israel frequently.

In 1987, Moniek travelled to Czeladź, and set out to visit his mother's grave in the Jewish cemetery. He found the cemetery wide open, with no fence, many of the tombstones were broken, and the site was in general neglect. He decided to restore the cemetery. He assumed the initiative and the funding of the project by himself. A gated fence was constructed around the cemetery, the tombstones were renovated and restored, and the bones and skeletons were collected and buried in mass graves. Moniek called me to let me know about the project and its scheduled conclusion. In the summer of 1988, after all the work was done, I traveled to Zagłebie with the first delegation from Israel, a group of 144, including members of the second and third generation. After Auschwitz, we traveled to Zagłebie and visited the renovated cemetery. We held a very emotional ceremony at the site of the mass grave, attended by the mayors of Czeladź and Będzin. Since Zagłebie has many coal mines, I began the ceremony with Psalms 130 "Out of the depths have I cried unto Thee..." Everyone recited Kadish and Moniek Stawski placed a wreath on behalf of our organization on the mass grave. Since then, delegations of Zagłebians have always begun their tours of the area with a visit to the mass grave in this cemetery.

Moniek also assumed responsibility for the ongoing maintenance of the cemetery, and promised to take care of the maintenance after his death as well. He was, for this, decorated by the mayor of Czeladź. Today, the cemetery is one of the best-maintained Jewish cemeteries in all of Poland.

Moniek was an extremely generous, regular contributor to our organization.

May his memory be for blessing.

יום השואה תשע"ד

Zagłębie world organization is honored to invite you to

Yom Hashoa Memorial Service Yizkor for Zagłębie Martyrs

The ceremony will take place at Yad Hazikaron in Modiin on Monday, April 28, 2014, 4:30pm

במהלך יום השואה תוצג ביד הזכרון במודיעין תערוכה המתעדת את יהדות זגלמביה לפני המלחמה ובמהלכה בתערוכה - תצלומים ומסמכים נדירים

אוצרת התערוכה: אלכסנדרה נמיסלו

המעוניינים לבקר בתערוכה, מתבקשים להקדים. בזמן העצרת התערוכה תהיה סגורה

ארגון יוצאי זגלמביה מתכבד להזמין

לעצרת זיכרון לשואה ולגבורה ולטקס התייחדות עם קדושי זגלמביה

ביד הזיכרון שביער מודיעין (ליד מבוא מודיעים)
ביום שני כ"ח בניסן תשע"ד – 28 באפריל 2014
בשעה 16:30

במעמד

השר לאזרחים ותיקים - אורי אורבך



יוצאי זגלמביה והסביבה ובני ביתם, מוזמנים

אוטובוסים ליד הזיכרון (ללא תשלום) יצאו מתי"א –
בכניסה לתחנת הרכבת ארלוזורוב, בשעה 15:00
מחיפה – עפ"י תיאום עם נציגי הנהלת הארגון בחיפה

הנצחה ביד הזיכרון

כל המעוניין להנציח את שמות יקיריו ביד הזיכרון לקדושי זגלמביה במודיעין, אנא העבירו
השמות אל שמשון ישיביץ טל 052-5469-888
דוא"ל: jshimshon@gmail.com נא לציין הנצחה

קפה זגלמביה

בכל יום שני הראשון בחודש נפגשים בני הדור
השני והשלישי באולם הארגון בת"א
לפרטים נוספים: רחל בבס
Rachel.bebes@gmail.com



ברכות חמות

לחזן חיים אדלר

נכד ליוצאי זגלמביה
על קבלת התואר יקיר העיר
תל אביב יפו

Personal Commemoration

We remind you that in the Commemoration Valley in the Modiin Memorial Site, there are still places left for personal commemorations of family members that were killed in the holocaust. One engraved line of commemoration in black marble cost 150\$. Those who wish to commemorate their beloved ones can contact: jshimshon@gmail.com.



עורכת: יונה קובנו. המערכת: אברהם גרין, אנה צוויאקובסקה, אלתר ולנר. עריכת לשון עברית – חנית רייטר-גיטלר
עריכה גרפית ודפוס – דפוס קוניאק ת"א

לתרומות: ארגון יוצאי זגלמביה' בנק לאומי, הרצליה, סניף מס. 861, חשבון מס. 33938/34
Zagłębie World Organization, 23 Frishman St., Tel Aviv 63561, Israel
For contributions: Bank Leumi of Israel, branch No. 861, account No. 33938/34
EM: yonakobo@netvision.net.il